Tiina Haapasalo, Mikko Kiesiläinen, Penna Urrila
Yrittäjyys ja elinkeinopolitiikka

VNS 3/2021 vp Valtioneuvoston selonteko JTS 2022-2025

Eduskunnan Liikenne- ja viestintävaliokunnalle

Liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonala

Julkisen talouden suunnitelma on huolestuttava liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonalan kannalta. Liikenneväylien rahoitusta alennetaan pysyvästi, eikä fossiilittoman liikenteen tiekartan keskeisiin tukiin ja kannusteisiin osoiteta rahoitusta suunnitelmassa.

Liikenneinfra ja valtakunnallinen liikennejärjestelmäsuunnitelma

Liikenne- ja viestintäministeriön pääluokasta rahoitusta alennetaan pysyvästi 110 M€ vuodesta 2023 alkaen. Leikkauksen lopullinen kohdennus tehdään kevään 2022 kehysriihessä. Tässä vaiheessa se kuitenkin kohdennetaan kokonaan liikenneväylien kehittämiseen. Näin ollen väyläverkon kehittämisen vuotuinen määräraha olisi keskimäärin 344 M€ suunnitelmakaudella.

Kehyskaudella liikenneväylien investointitaso olisi lähes 40 % alempi kuin yli kymmeneen vuoteen, jolloin se on ollut keskimäärin yli 500 M€ vuodessa. Aiempi tasokaan ei ole ollut riittävä, vaan esimerkiksi elinkeinoelämälle tärkeiden pääteiden akuutti parantamistarve on tällä hetkellä 2–3 miljardia euroa ja pääratojen 1,5–2 miljardia euroa.

Valtakunnallisessa liikennejärjestelmäsuunnitelmassa liikenneverkon kehittämisinvestointien rahoitustasoksi on määritelty noin 500 M€/v vuoteen 2032 saakka. Liikennejärjestelmäsuunnitelma on laadittu parlamentaarisessa työryhmässä, jotta vältyttäisiin hallituskausien välisistä epäjatkuvuuksista. Jatkossa on myös selvittävä, miten hallituskauden kesken tehtäisiin mahdollisimman vähän linjamuutoksia, jotka haittaavat pitkäjänteistä näkymää liikenneinfran kehittämiseen.

Elinkeinoelämän näkemyksen mukaan liikenneinfran kehittämiseen tulisi varata koko suunnittelukaudeksi vähintään 600 M€/v., jotta pääteillä ja -radoilla päästäisiin sujuvaan ja turvalliseen liikkumiseen ja kuljettamiseen seuraavan vuosikymmenen kuluessa.

Julkisen talouden suunnitelmassa olevalla investointitasolla Suomi saattaa jäädä jälkeen eurooppalaisille liikenneverkoille asetetuista laatutavoitteista. Myös EU-rahoituksen saaminen riippuu kansallisesta rahoituksesta sekä suunnittelun ja hankkeiden tahdistuksesta tulevien

rahoitushakujen mukaan. Kansallisen rahoitustason alentaminen voi johtaa alenevaan kierteeseen myös EU-rahoituksen saannossa.

Julkisen talouden suunnitelmassa perusväylänpidon vuotuinen määräraha on keskimäärin 1,3 miljardia euroa. Se on taso, joka liikennejärjestelmäsuunnitelmassa on arvioitu liian alhaiseksi. Suunnitelmassa perusväylänpidon rahoitus on tarkoitus nostaa 1,4 miljardiin euroon vuositasolla ja sitoa taso vuosittain 2,5 prosentin tasokorotukseen vuodesta 2025 alkaen. Tällä tavoin korjausvelan kasvu voitaisiin kääntää pidemmällä aikavälillä laskuun ja tehdä lukuisia pieniä parannuksia liikenneväylillä.

Fossiilittoman liikenteen tiekartta

Fossiilittoman liikenteen tiekartan ensimmäisen vaiheen toimenpiteet ovat pääosin tukia ja kannusteita. Valtioneuvoston periaatepäätöksessä luetellaan mm. täyssähköautojen hankintatuki, konversiotuki etanoli- ja kaasuautoille sekä raskaan kaluston ja pakettiautojen hankintatuet, joille ei ole esitetty rahoitusta julkisen talouden suunnitelmassa. Lataus- ja tankkausasemien tukea tulisi Suomen kestävän kasvun ohjelmasta osana EU-elpymisrahoitusta. Liikenteen päästöjen puolittaminen vuoteen 2030 mennessä edellyttää tukien ja kannusteiden käyttöä fossiilittoman liikenteen tiekartan mukaisesti.

Julkisen talouden suunnitelma 2022–2025

Julkisen talouden suunnitelmaan (JTS) vuosille 2022–2025 on tiivistetty hallituksen talouspoliittinen linja lähivuosille ja koronakriisin hoitoon liittyvien toimenpiteiden kuten EU:n elpymis- ja palautumistukivälineen (RRF) taloudelliset vaikutukset.

Julkista taloutta ovat 2010-luvulla heikentäneet väestön ikääntyminen sekä ikäsidonnaisten menojen kasvu ja nämä kehityskulut tulevat voimistumaan entisestään 2020-luvulla.

Koronan aiheuttamat taloudelliset vaikutukset ovat jäämässä selvästi odotettua lievemmiksi. Suomen talous supistui vuonna 2020 merkittävästi (2,8 %), mutta huomattavasti edellisen JTS:n (2021–2024) ennustetta (5,5 %) vähemmän. Myös kriisistä elpymisen odotetaan olevan nopeampaa kuin edellisessä JTS:ssä, jossa vuosille 2021–22 odotettiin 1,3 prosentin talouskasvua. Nyt kasvun odotetaan nousevan 2,6 prosenttiin 2021 ja 2,5 prosenttiin 2022.

Lähivuosien finanssipoliittisen linjan tulisi huomioida tämä merkittävä muutos arvioissa kriisin syvyydestä ja voimistuneet odotukset tulevasta kasvusta. Näissä olosuhteissa voimakkaasti elvyttävän talouspolitiikan perusteita on vaikea tunnistaa ja finanssipolitiikassa pitäisi palata normaaliin menokehykseen mahdollisimman nopeasti.

Valtiovarainministeriö arvioi JTS:ssä kestävyysvajeen olevan n. 3 % suhteessa BKT:hen eli n. 8 mrd. euroa vuoden 2025 tasossa. Laskentatavan muutokset aiheuttavat 1,5 prosenttiyksikön pienennyksen kestävyysvajeeseen verrattuna syksyllä 2019 raportoituun lukuun, joten edellisen hallituskauden JTS:ien kanssa vertailukelpoinen arvioi kestävyysvajeesta olisi 4,5 % suhteessa BKT:hen. Hallituksen suuret menolisäykset ovat suhdannevaihtelun näkökulmasta väärin ajoitettuja ja ovat omiaan pahentamaan kestävyysvajetta.

Hallituksen keskeiset julkistalouden tavoitteet on lykätty hallituskauden ulkopuolelle

Hallitusohjelmassa asetetuista työllisyyttä ja julkistaloutta vahvistavista tavoitteista on tosiasiasiallisesti luovuttu. Uudet tavoitteet on asetettu Taloudellisen kestävyyden tiekartassa. Tiekartan tavoitteita ovat mm.

1. Julkisen talouden velkasuhteen kasvun taittuminen vuosikymmenen puolivälissä
2. Työllisyysasteen nosto 75 % vuosikymmenen puolivälissä ja hyvälle pohjoismaiselle tasolle vuosikymmenen lopussa
3. 80 000 lisätyöllistä 2020-luvun loppuun mennessä.
4. Julkisen talouden vahvistaminen sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksella

Nämä keskeisiksi tunnistetut taloudelliset tavoitteet on asetettu kaikki siten, että niiden tarkastelu asettuu nykyisen keväällä 2023 päättyvän hallituskauden jälkeiseen aikaan. Lisäksi niiden toteutuminen riippuu huomattavasti seuraavien hallituksien päätöksistä.

Ensimmäinen tavoite ei ole toteutumassa Julkisen talouden suunnitelman perusteella vaan JTS:n mukaan ilman julkista taloutta vahvistavia toimia velkaantuminen jatkuu myös koronakriisin jälkeen. Velka suhteessa BKT:hen nousee ennustejaksolla jokaisena vuotena ja vuonna 2025 julkisyhteisöjen rahoitusasema on edelleen -1,6 % suhteessa BKT:hen. JTS:n mukaan velkasuhteen kasvun arvioidaan jatkuvan myös vuoden 2025 jälkeen.

Toinen tavoite työllisyysasteen nostosta asettuu myöskin hallituskauden jälkeiseen aikaan ja ei ole JTS:n mukaan toteutumassa. Ennusteen mukaan työllisyysaste olisi 73,8 prosenttia vuonna 2025. Työllisyyden vahvistaminen on hallituksen omien linjausten perusteella merkittävin yksittäinen julkistaloutta vahvistava tekijä ja siksi tämän tavoitteen toteutumatta jääminen on erittäin vahingollista. Lisäksi ennustejakson työllisyysasteen nousu tulee suurelta osin työllisyystoimenpiteistä, joilla ei ole julkistaloutta vahvistavaa vaikutusta.

Kolmas tavoite 80 000 lisätyöllisestä 2020-luvun loppuun mennessä on sinänsä oikean suuntainen, mutta riittämätön. Pitkälle tulevaisuuteen asetettujen työllisyystavoitteiden vaatimien päätösten tekeminen pitäisi olla vahvasti etupainotteista toisin kuin hallituksen suunnitelmissa, joissa suuri osa tavoitteen saavuttamiseksi vaadituista päätöksistä näyttää jäävän tulevien hallitusten päätettäviksi. Etupainotteisuus vahvistaisi enemmän julkista taloutta, sillä pitkittyneillä työttömyysjaksoilla on huomattava yksilön työkykyä ja työllistymismahdollisuuksia heikentävä vaikutus. Lisäksi korkean työttömyyden inhimilliset kustannukset ovat huomattavat.

Neljäs tavoite saavuttaa julkistaloutta vahvistava vaikutus sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksella ei myöskään ole toteutumassa talouspolitiikan arviointineuvoston tai hallituksen omien arvioiden mukaan. Hallituksen laskelmien mukaan uudistuksen muutosvaiheeseen liittyvät lisäkustannukset ovat niin huomattavat, että uudistuksen kokonaisvaikutus julkistalouteen on negatiivinen koko 2020-luvun. Muutoskustannukset huomioituna uudistus onnistuessaankin saavuttaisi kustannusneutraalin tason vasta 2030-luvun puolivälissä.

Arviointineuvosto mukaan sote-uudistuksen tavoitteiden onnistuminen riippuu lain toimeenpanosta, mikä ajoittuu tosiasiallisesti kokonaan hallituskauden jälkeiseen aikaan ja on suurelta osin itsenäisten hyvinvointialueiden valtionhallinnon vastuulla, mikä vähentää hallituksien vaikutusmahdollisuuksia.

EK:n näkemyksen mukaan on huolestuttavaa, että julkisen talouden kestävyystiekartassa ei ole sellaisia konkreettisia toimenpiteitä, jotka vahvistaisivat julkisen taloutta ja toisi uskottavuutta mainittujen tavoitteiden toteutumiselle.

Julkistaloutta vahvistavien työllisyystoimien lisääminen on välttämätöntä

Julkisen talouden tulot ja menot eivät ole riittävällä tavalla tasapainossa ja velkaantuminen jatkuu JTS:n mukaan koko 2020-luvun. Nykyisillä valtiontalouden päätöksillä ja väestörakenteella Suomen valtionvelka ajautuu ennen pitkää räjähtävän kasvun uralle. Tällä olisi erittäin vakavia talouden luottamusta, hyvinvointia ja turvallisuutta heikentäviä vaikutuksia.

Työllisyyden parantamisen tulee olla jatkossa entistäkin keskeisemmässä osassa talouspolitiikan tavoitteena, eikä talouden haurasta toipumista saa vaarantaa esimerkiksi harkitsemattomilla veronkorotuksilla. Työllisyyttä tulisi nostaa julkistaloutta vahvistaen mm. seuraavilla uudistuksilla:

1. Keskeisenä elementtinä tulee olla ansiosidonnaisen työttömyysturvan uudistaminen kannustavammaksi
2. Työperäistä maahanmuuttoa tulisi lisätä enemmän kuin hallituksen tavoitteeksi asetettu kumulatiivinen lisäys vähintään 50 000 hengellä vuoteen 2030 mennessä
3. Perhevapaauudistuksen ottaminen uudelleen valmisteluun siten että kotihoidon tuen enimmäiskesto lyhennetään siihen saakka, kun lapsi täyttää 18 kuukautta.
4. Paikallisen sopimisen edistäminen